

TIO TÄNKER OM NATURVÄGLEDNING

CNV / Naturvägledning i fokus

TIO TÄNKER OM NATURVÄGLEDNING

Intervjuer & text
Cecilia Bertilsson

Centrum för naturvägledning
www.cnv.nu

Sveriges
lantbruksuniversitet

TIO TÄNKER OM NATURVÄGLEDNING

Denna skrift är utgiven av Centrum för natur-
vägledning, Institutionen för stad och land vid
Sveriges lantbruksuniversitet i Ultuna.

Projektledare: Eva Sandberg

Intervju & text: Cecilia Bertilsson

Grafisk form: Grön idé / Maria Lewander

Foto: Olafur Jon Jonsson/iStockphoto (omslag,
gräs); iStockphoto (omslag, nyckelpigor);
Lars-Ove Carlsson, sid. 9; Harryfn/iStockphoto,
sid. 13; Ian Sargent/iStockphoto, sid. 14; Christina
Thuné/Jamtli, sid. 19; Per Bengtson /Grön idé,
sid. 23; Lisa Blom, sid 25; Marius Barzu/iStock-
photo, sid. 31; Oliver Isermann/iStockphoto, sid.
37; Ekatherine Lagovardos, sid 44; Juan Carlos
Rojas, sid. 45; Anders Sjöberg/Falu naturskola,
sid. 49; Jonas Velin/iStockphoto, sid. 57; Målning
av Ivan Shishkin, 1860 (något beskuren), sid. 60;
Wojtek Kryczka/iStockphoto, sid. 64.

Tryck: SLU Service/Reproenheten

Upplaga: 400 ex

ISBN: 978-91-978530-0-2

CNV har också publicerat "Naturvägledning i Sverige
– en översikt, rapport nr 5/2009" Institutionen för
stad och land. Beställ eller ladda ned på www.cnv.nu.

Centrum för naturvägledning

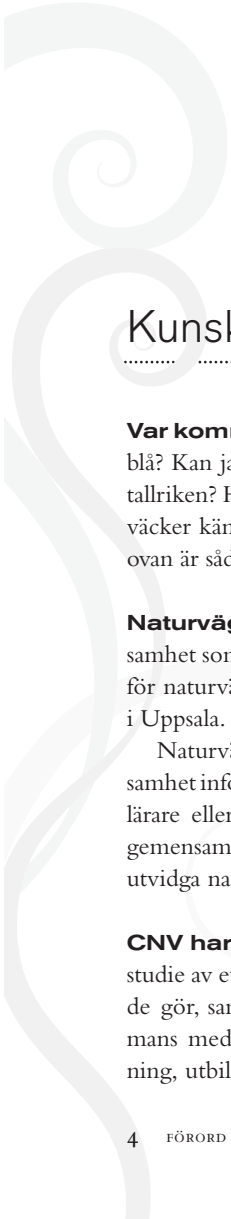
Box 7012, 750 07 Uppsala.

Besöksadress: Ulls väg 31B.

E-post: cnv@slu.se

INNEHÅLL

Förord	4
Tomas Carlsson – berättandet i centrum	7
Roger Olsson – naturvägledning som underhållning.....	12
Gunilla Nilsson-Edler – att resa i tiden	17
Pella Thiel – lokal naturguidning, global samhörighet	24
Åsa Ottosson – natur ger människan kraft	30
Marcus Eldh – skogens konung inspirerar	36
Juan Carlos Rojas – från facebook till naturen	43
Mia Bucht – att lära in ute	48
Gunnar Zettersten – heliga grönområden i staden	54
Sverker Sörlin – från konsumtion till kontemplation	59

Kunskap och känsla för natur

Var kommer stjärnorna ifrån? Varför är tordyvelns mage blå? Kan jag rädda korallrev genom att välja vad jag lägger på tallriken? Hur skapas blommande slätterängar? Naturvägledare väcker känsla för och förmedlar kunskap om natur. Frågorna ovan är sådana som naturvägledare hanterar i sin vardag.

Naturvägledare är också målgrupp för den verksamhet som på initiativ av Naturvårdsverket drivs av Centrum för naturvägledning (CNV) vid Sveriges lantbruksuniversitet i Uppsala.

Naturvägledare kallas ofta något annat i sin dagliga verksamhet: informatörer, naturguider, museipedagoger, naturskollärare eller ekoturismarrangörer. CNVs mål är att skapa en gemensam identitet för naturvägledare och att utveckla och utvidga naturvägledningen i Sverige.

CNV har genom en omfattande enkät genomfört en studie av ett hundratal naturvägledare som i detalj besvarat vad de gör, samt hur och varför. Resultaten presenteras tillsammans med naturvägledningens definitioner, framväxt, forskning, utbildning och en internationell överblick i rapporten

”Naturvägledning i Sverige” som kan beställas eller laddas ned på www.cnv.nu.

I **”Tio tänker om naturvägledning”** ställer vi delvis samma frågor men låter tio personer som på olika sätt arbetar med eller är engagerade i naturvägledningens gränsmarker reflektera fritt och lite djupare kring några centrala frågor. Vad är naturvägledning och varför ska vi egentligen syssla med det? Vad är den främsta poängen med naturvägledning för den enskilde och för samhället i stort? Vad kan Centrum för naturvägledning bidra med?

En av de som kommer till tals är Marcus Eldh. Han är älgguide, säljer naturupplevelser och försörjer sig på sitt största intresse. *Roger Olsson*, miljöjournalist reflekterar över myndigheternas budskap till den som läser informationsskyltar i ett naturreservat och att attraktiv naturvägledning måste vara underhållande. *Tomas Carlsson*, interpretatör är inne på samma spår och pekar mot USA där även städare och parkeringsvakter i de stora nationalparkerna utbildas till naturvägledare.

Närnaturguiden Pella Thiel lyfter fram naturvägledningens potential för miljömedvetenhet och känsla för global samhörighet. *Åsa Ottosson* som är författare utvecklar tankarna om hur naturen kan ge människan kraft att läka och återhämta sig efter sjukdom. *Juan Carlos Rojas*, biolog ställer sig bland annat frågan varför vi är så snabba att tänka integration när vi arbetar med naturvägledning medan nästan ingen talar om klasskillnader. *Gunilla Nilsson Edler*, erfaren naturguide talar om de förlorade banden till naturen, värdet av naturvägledning i närnatur samt om tidsresan som pedagogiskt verktyg på friluftsmuseer. Även *Gunnar Zettersten*, ordförande i Svenskt Friluftsliv, lyfter fram vardagsnaturens betydelse och naturvägledning som ett framtidsyrke.

Mia Bucht, naturskolelärare och läroboksförfattare berättar om naturen som pedagogiskt verktyg och om verksamheten på ett museijordbruk i Dalarna. Miljöhistorikern *Sverker Sörlin* beskriver hur svenskarnas natursyn förändrats över tiden och problematiserar bilden av naturvägledaren och vad vi tror att hon eller han kan uträtta. Kanske är naturvägledningens viktigaste uppgift helt enkelt att göra livet lite rikare för den som deltar!

Ett stort tack till er som delat med er av era tankar och till Cecilia Bertilsson som genomfört intervjuerna!

Trevlig läsning!

Oktober 2009

Eva Sandberg, föreståndare Centrum för naturvägledning

När **Tomas Carlsson** ska guida om fåglar, tar han på sig en lomhatt.

– Interpretationens första steg är att få uppmärksamhet. Hatten blir ett bra sätt att koppla fågeln till vår gamla nordiska kultur med schamaner, eftersom folk tycker om kunskap i gränssnittet mellan människa, natur och kultur.

.....

Han kallar sig interpretatör och det är, än så länge, en ovanlig titel. För Tomas handlar interpretation om att själva berättandet ska stå i centrum och väcka en sådan nyfikenhet att det får människor att lyssna och knyta an till sina egna erfarenheter. Här har Tomas god hjälp av sina kunskaper inom dramatik och pedagogik.

För att få gruppens uppmärksamhet gäller det att ha något spännande att komma med och det är lätt med natur och levande fåglar.

– Få saker väcker så mycket intresse bland vanliga människor. Alla blir helt tagna. Fåglar skapar alla möjliga känslor, eftersom de kan vara söta, fascinerande och ibland skrämmande.

En gång när Tomas skulle prata om fåglar i en klass tog han med sig en duvhök, som plötsligt började skrika som en galning och sträckte ut hela sin vingbredd.

– Det var väldigt effektivt och jag tror att barnen kommer att minnas duvhöken hela livet, säger Tomas.

Skillnaden mellan att föreläsa och berätta går att utläsa i deltagarnas ögon, menar Tomas. Den som lyssnar på en ab-

strakt föreläsning får snabbt något blankt i ögonen och drömer sig bort, medan den som hör en berättelse har ögon som lyser. Tomas har lärt sig mycket om både berättandets konst och om fåglars liv från sin pappa, som tog honom till Falsterbo redan medan han låg i en korg och kunde titta upp mot himlen och följa vråkarnas sträck.

Under 70-talet började Tomas själv guida vänner i naturen och visa ringmärkning för allmänheten. Han älskar att prata om fåglar, men vet samtidigt att det finns en fara i att som guide själv bli så entusiastisk att man glömmer bort att folk vill fika och kanske behöver kissa.

– En bra naturvägledare måste framför allt vara socialt begåvad. Människor som kommer till en guidning ska känna sig sedda. Det är mycket viktigare än all naturkunskap, säger Tomas Carlsson.

Guiden ska skapa ett förtroende och tillåta diskussioner i gruppen, gärna våga skoja och ge en känsla av ”wow, vad kul det är med kunskap”. Eftersom hjärnan tycker om att lära sig, ska guiden försöka stimulera så många sinnen som möjligt. Därför brukar Tomas ta med fågelmat till sina guidningar. Han serverar rönnbär, siklöja och jordnötter. Och ister. Alla får prova och så kan gruppen diskutera vad smaken kan ha för betydelse hos fåglar och hur mycket energi maten innehåller.

– De allra flesta smakar. Folk gör ofta det man säger åt dem att göra. Det enda som kan vara svårt är att måla och skulptera med vuxna, men även det går om man är varsam.

Han tycker om att blanda äventyr och lugn i en guidning. Ringmärkning kan vara en dramatisk upplevelse, att kanske få känna en levande fågel i handen för första gången, blåsa på magen och se hur fettat lagrats och se färgerna på nära håll. Efter det kan gruppen behöva lugn, sätta sig ner och blunda, ta in dagens ljud och dofter. Lugnet gör oss mer receptiva för

Lomhatten sitter fint,
tycker Tomas.

intryck och kan vara bra både för den egna kroppen och för samtalet mellan deltagarna.

– Jag deltog själv i en guidning där ledaren tog oss till ett rum i naturen där vi fick prova qigong. Kroppen gick in i ett annat tillstånd och det kändes mycket fint. Något sådant skulle jag gärna lägga in i mina guidningar om jag kunde.

– Naturvägledning ska alltid vara mer än det man förväntar sig. Människor ska leva rika liv, då blir de rika människor. Min erfarenhet är att vi blir lyckligare av naturupplevelser, säger Tomas.

Att vi i naturen hör ljud som människan hört i miljoner år har en helande effekt på kropp och hjärna och ger förutom högre livskvalitet, helt krasst lägre kostnad för sjukvården. Naturen kopplad till hälsa är ett viktigt spår för Tomas, liksom att naturen är kopplad till miljöfrågan.

– Många tycker att myren är en myggig plats där man kan gå ner sig. Några, kanske politiker, tänker att den går att fylla med sopor. Under en guidning vill jag att de ska förstå vilken unik och värdefull plats myren är. Jag gör det gärna genom att berätta om lommen som fungerar som en miljöindikator, säger Tomas.

Men han tycker inte att naturguidningar alltid ska behöva kopplas till miljö för att ha något slags berättigade.

– Vi behöver inte alltid få skrivet på näsan att jorden håller på att gå under. I stället ska vi få uppleva naturen som något fantastiskt, känna: Tänk vilka vackra fåglar!

Tomas grundmission är att människor ska känna hur trevligt det är i naturen. Det budskapet måste gå fram i alla guidningar. Inför varje guidning sätter han sedan upp ett tydligt mål och vilket det är beror på gruppen, hur mycket de kan och vad som intresserar just dem.

Viktiga nya grupper att få ut i naturen är vanliga människor som inte är experter och som inte är med i naturorganisatio-

ner. Barn och ungdomar, förstås, eftersom deras upplevelser kan göra så stor skillnad i framtiden, men det är också en svår grupp att entusiasmera och kräver verkligen bra pedagogik. Andra grupper att nå är de som nyligen flyttat och inte hittat sin nya närnatur och invandrare som ibland har mycket negativa upplevelser från sin hemlandsnatur med minor, giftormar och beväpnade män.

– Personligen tycker jag mycket om att guida äldre personer, eftersom de har så mycket att referera till.

De som själva går ut är inte lika viktigt att locka tycker han, utan det gäller att rigga i naturen så att den blir lätt att nå för nya besökare, med leder, kul skyltar och naturcentra som är duktiga på att stimulera alla sinnen att söka ny kunskap. Att överraska, fascinera och väcka nyfikenhet.

– Det finns en del gnällspikar som tycker att naturen ska vara helt orörd men jag anser att det är ett elitistiskt tänkande, eftersom de vill ha naturen för sig själva.

Naturen erbjuder lugn, men många tycker att det är en idealisk plats för äventyr. Klättra i berg, vandra med vargar och sova ute i minusgrader.

– Människor har ett stort behov av endorfinkickar och att utforska sina gränser. Här måste vi våga mycket mer. Sverige är ett u-land när det gäller äventyrsinspirerad naturvägledning, säger Tomas.

Ett land att hämta kunskap och metod från är Nya Zeeland där turister lätt kan köpa hela äventyrspaket utan att behöva kunna så mycket själva. De lär sig under resans gång.

En god idé som Tomas hört talas om från Nordamerika är att nationalparkerna håller naturguidesutbildningar även för städare, parkeringsvakter och poliser som jobbar i området. När besökarna möter parkeringsvakten ska de känna av det goda värdskapet även hos dem för att bygga på den positiva helhetsbilden kring naturvägledning. En tanke som Tomas gärna skickar vidare till Centrum för naturvägledning.

– Naturvägledning ska vara underhållning!
Vi lockar lediga människor som inte behöver göra något av plikt, bara av lust och det är vår utmaning, säger miljöjournalisten
Roger Olsson.

Under 1980- och 90-talen arbetade Roger Olsson med utställningar för Naturum och naturreservat och har hunnit fundera mycket över hur vi leder människor ut i naturen. Han är kritiskt till att det mesta sker så oreflekterat. Stora flådiga byggnader, men väldigt lite personal. Paradoxen i att leda besökare in i hus för att visa det som finns där ute.

– Jag vill se fler guider och färre skyltar och hus. Duktiga guider som kan fänga tillfället i flykten och berätta en historia är den mest överlägsna formen av naturvägledning, säger Roger Olsson.

Sverige har mycket att lära när det gäller att hitta lekfulla sätt att närma sig naturen. Om vi till exempel lägger spänger i ett naturreservat, så blir det raka spåret, medan andra länder låter dem slingra sig fram så att varje krök blir en egen upplevelse, inte bara en transportsträcka. Det estetiska har hög status internationellt, medan det första en besökare möter vid entrén till ett svenskt naturreservat är parkeringsplatser, sop-tunna och toaletter.

– Och en skylt där det står ”Välkommen hit” och så en hel radda av saker som är förbjudna, som att spränga och schakta.

**Om vi i Sverige lägger
spånger i ett naturreservat,
så blir det ofta raka spåret,
menar Roger.**

Hur många har tänkt det? Det här är exempel på oreflekterat myndighetsspråk och jag efterlyser större fingertoppskänsla, säger Roger.

Roger har besökt Australien och Kanada, där naturväglare har mer känsla för att verkligen leda människor rakt in i upplevelsen så att besökarna ser det vackra först.

– Hur omgivningen ser ut ska vara lika känsligt uttänkt som scenografin på en teater. Skyltarna får inte skymma det vi kommit för att se, språket ska vara lätt och rakt och allt ska ha en snygg grafisk profil, säger Roger.

Han är inte så orolig för att antalet besökare i naturen minskar, utan upplever att naturintresset i Sverige fortfarande är stort. Väldigt många tillbringar någon del av sin fritid ute, helt enkelt för att vi tycker om att befinna oss i vackra omgivningar. Att vi faktiskt också mår bra i naturen är vetenskapligt styrkt, eftersom det ger oss en vila som vi inte kan få på något annat sätt.

Hälsofrågan är en anledning till att samhället ska uppmuntra människor att vara ute, tycker Roger. En annan är att mycket folk i naturen kan skydda den från framtida exploatering.

I Dalsland ordnade Roger bäversafaris för turister.
– Vi satt tysta vid en skogstjärn på kvällen. Vissa
gångar såg vi bäver, andra inte, men alla var ändå
alltid lyckliga över detta äventyr.

– I rätt hög uträkning hittar vi själva ut i skog och mark på vår fritid. Naturmänniskorna finns och jag tycker inte naturvägledningens uppgift är att dra människor ut. Men när de väl är ute ska naturpedagogiken fördjupa förståelsen och öka värdet av upplevelsen de befinner sig i.

Roger drar gärna paralleller till samhällets satsning på kultur. På samma sätt som det anses självklart att det ska finnas kulturhus där vi berikar våra liv med musik och teater, på samma sätt ska samhället stötta naturupplevelser, anser han. Och det vore väl konstigt om ökad naturkunskap inte skulle leda till större miljöengagemang, när det går upp för folk hur komplexa sambanden i naturen är. Samtidigt blir han ibland lite trött på att vägledningen ska bära så mycket på sina axlar. Att naturguidningar måste ge samhället något tillbaka för att vara berättigad.

– Är det verkligen nödvändigt att driva frågan så långt, resonerar han? Vi behöver aldrig diskutera en teaterföreställning i nyttotermer, varför måste vi göra det med en naturguidning? Det är en stimulans i sig att se och förstå.

– Vi har starka motiv att ägna oss åt naturvägledning utan att behöva lösa ett enda världsproblem, precis som när vi tittar på konst eller film.

Naturvägledningen ska framför allt satsa på att ge människor upplevelser. Rogers recept är att våga satsa på det enkla, lekfulla och lustfyllda. Under 90-talet sökte sig många tyska turister till Dalsland, där Roger bodde. De visste inte riktigt hur de skulle ta sig ut i skogen på egen hand så Naturskyddsföreningen ordnade bäversafari.

– Vi satt tysta vid en skogstjärn på kvällen medan solen gick ner. Vissa gånger såg vi bäver, andra inte, men alla var ändå alltid lyckliga över detta äventyr. Det finns stort utrymme för sådan naturvägledning även för svensk publik, säger Roger.

Företag har insett att här finns pengar att tjäna och har hakat på intresset för naturen som äventyrsarena med spännande älgafari och fartfylld försränning.

– Om de bara använder det försande vattnet för att åka på, kan det inte kallas naturvägledning. Men om guiden efteråt

kokar kaffe över en brasa och berättar varför forsen ser ut som den gör och fördjupar upplevelsen med kunskap, då är det förstås en helt annan sak.

Dagens människor söker äventyret i mycket högre grad än tidigare generationer har gjort, helt enkelt för att vi har möjlighet att resa på ett helt nytt sätt. Undersökningar visar att vi åker iväg oftare och stannar borta kortare tid och hinner på så sätt med fler saker. Roger jämför med sin egen uppväxt på 50-talet då hans föräldrar var den första generationen som hade fritid, men den sista som inte hade bil.

– Vi gick ut i skogen på söndagarna eftersom det var det enda vi kunde göra. Så gjorde alla. Men om vi tror att det är normaltillståndet och att det är dit vi strävar då är vi helt fel ute. Den tiden var unik. Dagens människor har en massa val och hinner ändå faktiskt ut i naturen.

Stadsbefolkningen ökar, och för att så många som möjligt ska få tid att vardagsvandra i grönska är förstås den tätortsnära naturen så extremt viktig. I det uppskruvade familjetempot är det kanske enda chansen för barn att uppleva vild natur, antingen under söndagsutflykten eller med förskolans uteverksamhet.

– Vi måste se till att naturen blir lättillgänglig på alla sätt. Och vi måste bli duktiga på att leverera unika upplevelser som står sig i konkurrensen med det moderna samhällets oerhörda utbud. Jag hoppas på mer diskussion om vad som är bra naturvägledning, säger Roger Olsson.

”Dagens människor söker äventyret i mycket högre grad än tidigare generationer har gjort, helt enkelt för att vi har möjlighet att resa på ett helt nytt sätt.”

I Östersund kan barn färdas till en annan tid och biljetten dit heter dräkter.

– Vad vi har på oss betyder mycket för upplevelsen. Därför är kläder en fantastisk ingång att förmedla kunskap om historiska tider, säger **Gunilla Nilsson Edler**, guide och aktör på läns museet Jamtli, som satsar stort på levande historia.

.....

Små barn blir fascinerade av de gamla slitsamma vardagssysslorna som att bära vatten, diska i diskbalja och elda i vedspisen och har nästan svårt att gå ur rollen när dagen är slut.

Klänningar och byxor blir en konkret historiebok. Efter- som kyrkans makt förr var stor är söndagskläder väldigt anorlunda vardagskläder. Den finklädde hade makt medan den klädd i trasor var både fattig och maktlös.

Ungdomar tycker ofta om rollspel och drama, medan äldre kan olika hantverk, konsten att tälja i trä och köra häst. På Jamtli får alla utlopp för sin kreativitet samtidigt som de lär sig saker.

– Vi försöker se vad individen är bra på, till exempel akrobatik och omsätter det till den historiska tiden, säger Gunilla Nilsson Edler.

På Jamtli vävs natur och kultur samman på ett fullständigt självklart sätt. Att ta vara på resurser i naturen är gammal kulturell kunskap. Många generationers barn har fått plocka tallkottar, torkat dem och sedan använt dem som tändvirke i spisen. Och örterna, som särskilt kvinnorna känt till både för mat och medicin.

– När jag visar rölleka, berättar jag att den här i Jämtland kallas broxskiten (byxskiten), eftersom dekokt av rölleka är laxerande. Som guide gäller det att förmedla kunskap på ett mycket användbart sätt. Man får heller inte vara för blyg, de mustiga historierna är ofta de bästa!

Gunilla har lång erfarenhet av att guida. I slutet av 70-talet tog hon emot svenska turister som kom till Thailand och Kenya och bodde två år i vardera landet. Senare har hon lett bussresor till kontinenten och Norge. 40 år i branschen ger kunskap och visdom.

– Jag tycker att bra naturvägledning handlar om att förmedla bred kunskap utan att vara en besserwisser. Jag behöver inte visa att jag kan hundra arter utan jag kan vissa och dem vill jag berätta om och gärna koppla till den folkliga traditionen.

Gunilla har fått mycket av sin kunskap från uppväxten på en liten gård i Jämtland. Hela barndomen lärde hon sig nyttiga saker som hur man skyddar sig i skogen när det störtregnar, att göra upp eld, hitta något att äta och avläsa spår i naturen.

– Det är sådant folk nu går på överlevnadskurs för att lära sig. När jag nu i vuxen ålder hör om dessa saker får jag ord och begrepp för den kunskap jag fick redan som barn.

Gunilla känner sig trygg med att vara ute i naturen och att ta med sig grupper upp på fjället. Men naturvägledning handlar även om att bygga in trygghet och lugn i gruppen och skapa en vi-känsla.

Även i en grupp som tillfälligt möts för en guidad tur, jobbar Gunilla med att göra deltagarna synliga. Hon småpratar medan gruppen samlas, frågar från vilket land eller landsdel besökarna kommer och försöker pejla in stämningen.

– Det har jag alltid användning av sedan i guidningen. Vad kallar ni den här växten på Gotland? Gör ni så här i Kina också?

Bra naturvägledning handlar om att förmedla kunskap utan att vara en besserwisser, säger Gunilla (här klädd som bondmora på 1800-talet).

Alla som vill säga något får göra det under Gunillas guidningar, eftersom det ofta är kunskap som fastnar. Frågor är mycket bra. Antingen kan Gunilla svara eller så ber hon att få återkomma med e-post. Hon uppmuntrar verkligen frågor.

– På det sättet kan jag utveckla min guidning. Överhuvudtaget blir guidningarna bättre med större erfarenhet. Jag lär mig mest av de gånger det har gått fel, säger Gunilla.

Guidning handlar väldigt mycket om att vara ödmjuk. Det finns alltid någon i gruppen som har större specialkunskaper i ett särskilt ämne, medan Gunilla är tvärvetenskaplig och kan lite om mycket. Med tiden har hon tillägnat sig en metod att förmedla detta.

– Jag sätter mig aldrig på några höga hästar utan satsar på ett samspel där deltagarna får stor möjlighet att uttrycka sig.

Att känna till lite om gruppen minskar risken att hamna helt fel och är en fråga om artighet och respekt.

Nästa guidning som Gunilla ska hålla är en överraskningsguidning. Vänner till en som fyller jämna år vill att Gunilla visar dem Frösön. De vill ha kunskap och historia och framför allt, en oförglömlig upplevelse. Gunilla ska berätta om Frösöns spännande geologiska historia om hur ön bildades. Sedan får de lära känna några av de historiska personerna, kanske en kvinna som levde här när isen precis hade smält bort och på avrättningsplatsen några av gamla tiders brottslingar.

Inför varje guidning tänker Gunilla ut en ”mission”, ett tydligt mål för kunskap som deltagarna ska ha med sig hem. Det kan vara att de lärt känna en historisk person eller att de kan använda två, tre växter.

– Om jag guidar när granskotten är så där mjuka och underbara, visar jag hur de kan plocka dem och koka en lag med vinäger, så har de sedan c-vitamin på burk inför vintern. I slutet av guidningen, kopplar jag tillbaka genom att lyfta det viktiga. ”Kommer ni ihåg granskotten? Gå ut med familjen redan ikväll ...”

”Jag sätter mig aldrig på några höga hästar utan satsar på ett samspel där deltagarna får stor möjlighet att uttrycka sig. Att känna till lite om gruppen minskar risken att hamna helt fel och är en fråga om artighet och respekt.”

Vägledning är ett vitt begrepp som finns inom både företag och organisationer och för att deltagarna verkligen ska vara garanterade kvalitet, jobbar Gunilla för att certifiera riktigt bra verksamhet.

– Certifiering är ett modernt sätt att arbeta. Resor och boende kan redan idag vara märkta, men inte innehållet. Paketets svagaste länk är ofta naturupplevelsen, eftersom vi inte har någon riktig kvalitetskontroll. Den som säljer en blomstervandring, fjällvandring eller svampkurs ska visa vad köparen kan vänta sig och sedan leva upp till det. Annars finns det risk att rena lycksökare söker sig till branschen.

Att samhället och myndigheter engagerar sig i naturvägledning ser Gunilla som något mycket positivt. Föreningslivet med naturskyddsföreningar, hembygdsrörelse och guideföreningar gör så mycket de kan utifrån ork och styrka, menar Gunilla, men om de blir svaga och tappar medlemmar går det inte att kräva kontinuitet av dem. Det ideella är ändå ideellt.

Hon ser ett stort behov av vägledning, eftersom det finns människor som inte skulle komma ut på fjället utan ledare. Steget blir för stort, eftersom kunskapen brister. Där finns mycket att göra. En del blir kanske också lite bekväma och vill ha upplevelsen serverad.

– När jag var yngre och reste älskade jag att ta reda på allt själv. Det gör man i en viss tid, men kanske inte hela livet.

”Många av våra invandrare, särskilt de som kommer från landsbygden, har en enorm kunskap om naturen, men eftersom vår natur skiljer sig från många andra breddgraders, så skiljer sig även kunskaperna.”

Naturen kan bli en naturlig plats att lära känna nya människor. I Gunillas by har det nyligen kommit en grupp kvotflyktingar från Afghanistan. De välkomnades med ett knytkalas i bygdegården där de afghanska familjerna tog med sitt lands delikatesser, medan svenskarna bjöd på sina. Där lärde Gunilla känna några av kvinnorna och under sommaren har de tillsammans odlat bladgrönsaker i hennes trädgårdsland att använda till dolmar och andra av deras maträtter.

– Många av våra invandrare, särskilt de som kommer från landsbygden, har en enorm kunskap om naturen, men eftersom vår natur skiljer sig från många andra breddgraders, så skiljer sig även kunskaperna. Men vi ska akta oss väldigt noga att klampa på och tro att vi vet bäst.

– Däremot ska vi förstås förklara allemansrätten, eller allemanskyldigheten som jag brukar kalla den, och visa på den fantastiska möjligheten att plocka lingon och svamp i skogen. Vi ska förmedla, inte lära ut.

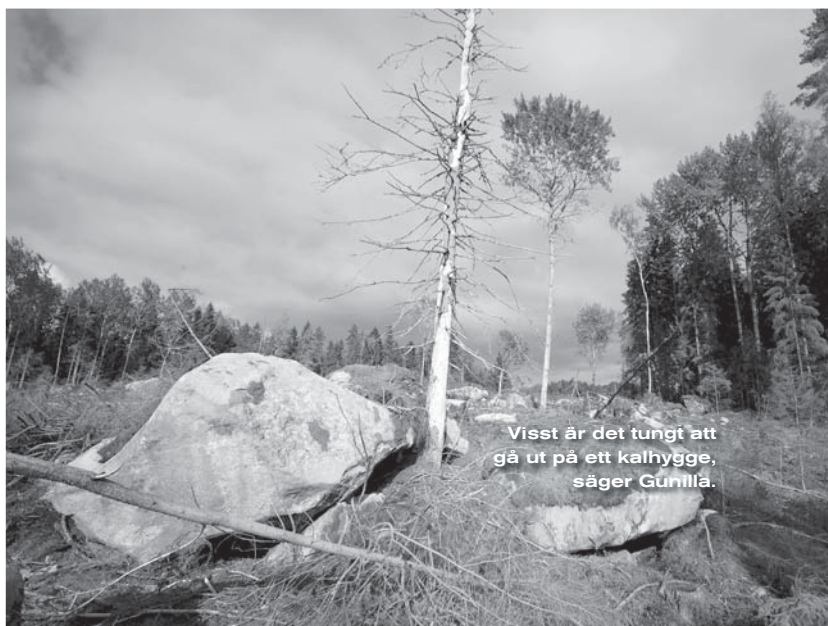
Det är inte bara invandrare som lever i nya miljöer. Många av oss bor inte i den natur vi lärde känna som barn och måste få hjälp att hitta ut igen. Prognosen är att banden till naturen saknas hos allt fler. Inte många har längre mor- eller farföräldrar på en gård eller nära en stor skog. Som många bor och har sitt liv inrättat, finns det inte så många möjligheter att

komma ut i naturen i vardagslivet. Gunilla ser ett omätligt behov av broschyrer och tips på leder att gå som ligger nära tunnelbanan eller bussen för att familjer lätt ska kunna komma ut på helgerna.

– En guidning kan göra att den här lilla skogen inte känns främmande längre och barn vågar kanske ta sig dit på egen hand. Här finns stora möjligheter att vända sig till grupper som inte självmant kommer ut i naturen. Den nära vardagsnaturen är kanske den allra viktigaste för många.

Naturen är en kraftkälla för Gunilla och har varit det sedan hon var barn och skogen är hennes främsta livsrum. Ändå kan det ibland vara svårt att finna själslig ro och vila i naturen, helt enkelt för att den förändras så snabbt.

– Vi har aldrig haft så snabb tillväxt av skog som nu, ändå har vi nästan ingen gammelskog kvar. När jag vandrar i unga planteringar gör jag det med blandade känslor. Jag försöker skaka av mig känslan av förlust, men visst är det tungt att gå ut på ett kalhygge där det förut stod en fin skog.

Att möta **Pella Thiel** är som att möta stora delar av dagens spretiga miljösverige samlad i en enda person. Hon har räddat hackspettar för Naturskyddsföreningen, drivit en universitetskurs om världens miljö och varit med och startat de så framgångsrika naturguidningarna i Stockholm.

Pella räddar också regnskog och skriver böcker och pedagogiska studieplaner. Genom så många vägar hon kan vill hon öka människors naturkunskap och känsla för den globala samhörigheten. Ett bra sätt är naturguidningar.

– De ger en känslomässig koppling till den natur du faktiskt är i, till exempel en park i Stockholm, men också till natur som du inte just nu ser men ändå är beroende av, som regnskogen, säger Pella.

Under naturguidningarna talar hon gärna om de ekologiska fotavtryck vi gör, till exempel genom den mat vi väljer att äta. Hennes mål är att deltagarna ska ha förstått något om det så komplicerade ordet ekosystemtjänster.

– Vi klarar oss helt enkelt inte utan naturens tjänster. Det går att berätta om på ett pedagogiskt sätt även i staden.

– Jag brukar visa ett bi och berätta om pollineringen. Sedan kopplar jag det till att antalet bin minskar här i parkerna, i det svenska jordbrukslandskapet, ja i hela världen. Och så kan vi diskutera vilka konsekvenser det har för vår möjlighet att få mat i framtiden.

Att prata om tillgången till rent dricksvatten är också viktigt. Hon berättar gärna om New York, som är så beroende av

Vi klarar oss helt
enkelt inte utan
naturens tjänster,
förklarar Pella.

den angränsande skogen för att rena dricksvattnet åt storstadsbefolkningen. Om skogen skulle huggas ner, skulle kostnaden för rening snabbt överstiga virkets värde. Därför är skogen ett tydligt exempel på hur naturen jobbar för oss.

– Många tänker kanske att vi är så moderna idag, vi klarar oss utan natur, men vi är beroende av åkrar, skogar och hav för att få mat. Till och med informationssamhället står och faller på råvaror som naturen ger. Var hämtar vi materialet till mobiltelefoner och datorer? Jo från naturen. Vi måste ge människor kunskap om de här grundläggande sambanden, säger ekologen Pella Thiel.

Naturvägledning är för Pella att få veta mer om det man upplever, medan man upplever det. Därför tycker hon inte att böcker hör till naturvägledning. De ger visserligen kunskap men är inte kopplade till att verkligen uppleva platsen, känna dofterna och se färgerna.

De allra flesta som kommer till naturguidningar är redan naturintresserade. De hade ändå tänkt gå ut på en promenad och gör det nu i en lite mer organiserad form som kan lära dem något nytt. Det är förstås jätteroligt, men för Pella är det

"Det finns en norm att både kvinnor och män ska jobba heltid. Då blir det inte så mycket tid över men vi får en massa pengar och dem måste vi göra av med på något sätt. Därför blir helgerna gärna inriktade på att shoppa saker."

viktigt att nå helt nya grupper och där tror hon att Centrum för naturvägledning har en tydlig uppgift.

– För mig är det viktigast att nå beslutsfattare och barn. Politiker och förvaltningar helt enkelt för att de har makt att bestämma över våra grönområden och barn för att de ska hitta ut i naturen som vuxna och förstå värdet av grönska.

Invandrare som prioriterad grupp är hon lite tveksam till, eftersom hon tror att de är ute i naturen ungefär lika lite som alla andra och att det finns stora individuella skillnader, precis som hos dem som är födda i Sverige

Som ordförande i Naturskyddsföreningen på Värmdö blev hon nyligen inbjuden till kommunens politiska framtids- och klimatberedning för att berätta hur hennes framtidsbild ser ut. Naturligtvis stod klimatfrågan i fokus för hennes spaning och Pella berättade att vi i framtiden cyklar alla de småsträckor som vi idag kör bil. De stora gräsmattornas tid är förbi, istället odlar vi grönsaker vi äter och tar vara på äpplen som idag bara ligger och blir förstörda under träden. Det närodlade har helt tagit över och vi har mycket kortare väg mellan producenter och konsumenter. När vi semesterar, gör vi det i Stockholms skärgård och inte i Thailand.

Politikernas första fråga blev förstås: Hur ska vi ha tid att odla vår mat? Och Pella hade ett självklart svar på det: Vi jobbar mindre.

– Det finns en norm att både kvinnor och män ska jobba heltid. Då blir det inte så mycket tid över men vi får en massa pengar och dem måste vi göra av med på något sätt. Därför blir helgerna gärna inriktade på att shoppa saker. Men saker tar tid. De tar tid att handla, sköta om, installera och åka till soptippen med. Är det verkligen det vi vill göra, frågar Pella retoriskt.

– Vad är det vi verkligen vill göra? Jo, umgås med våra barn, våra vänner och att laga mer mat och där kan naturen komma in på ett bra sätt.

Vi ska börja göra mer saker som vi tycker om att göra, menar Pella. Det måste finnas en verklig valfrihet, där familjer väljer att jobba mindre helt enkelt. Då finns det mer tid att odla, laga mat från grunden och att hinna vara ute i naturen på helgerna.

Hon är inspirerad av transitionrörelsen som nu växer sig stark i USA och som talar om den nödvändiga omvandling samhället står inför när oljepeaken redan är passerad och klimateffekterna är synliga.

Att göra konstgödsel eller bekämpningsmedel för att få ett effektivt jordbruk kommer inte att finnas på kartan, enligt Pella, eftersom det är så enormt energislukande. Det ekologiska jordbruket blir lösningen.

Hon tycker att mat är en naturlig ingång till naturvägledning och skulle vilja se mer samarbete mellan naturguider, lantbrukare och producenter i framtiden. Att besöka en bondgård kan bli ett äventyr för hela familjen och knyter samtidigt ihop en massa kunskaper om miljö, natur och kulturlandskapet.

Framtidens naturvägledning kan också sprida kunskap om att ta tillvara det som växer och använda direkt. Slån är ett bär som inte används särskilt mycket idag, men som ger mycket god saft och likör. Att plocka dem blir ett härligt sätt att

vara ute i november. Naturvägledaren berättar om slänet och så får deltagarna ett recept med slänbärslikör med sig hem.

Grupper som Pella tycker är roligast att guida är företag och föräldrar med småbarn, så kallade barnvagnsguidningar. Då når naturkunskaperna helt nya människor.

– Ibland har jag kört på med mina vanliga guidningar, men efter ett tag förstått att deltagarna inte ens vet skillnad på gran och tall. Då får jag börja om och berätta det mest grundläggande, som varför löven faller och vad de vanligaste träden heter. Det finns ett underliggande kulturellt värde att faktiskt veta detta.

– Det känns ju som oerhört viktiga guidningar, men samtidigt är det skrämmande att så många är helt bortkopplade från stora kunskapsbegrepp. Om man inte ens vet vad en gran är hur ska man då förstå diskussionen om biologisk mångfald? undrar Pella.

Många företag erbjuder äventyr i naturen, som försränning och bergsklättring. Även om de har ledare, tycker inte Pella att det kan betraktas som naturvägledning.

– Om man bara använder naturen som kuliss, en plats att förlägga sin aktivitet i är det inte naturvägledning. Den måste innehålla någon slags kunskapsinhämtning om naturen som vi befinner oss i.

Vi måste verkligen locka ut människor i naturen och göra det lätt att komma ut. Hon tycker att Centrum för naturvägledning har en avgörande roll att göra naturupplevelser till allmångods, få folk att förstå att dessa upplevelser handlar inte bara om här och nu utan de ger livet ett mervärde. Tyvärr visar siffror att gemene man tillbringar mindre och mindre tid ute, trots att vi mår så bra av att röra oss i grönska. Varför är motståndet så stort?

– Naturen är inte tillrättalagd och många verkar vilja ha det tillrättalagda. Det är inte tydligt vad vi ska göra i naturen och då blir det jobbigt, tror Pella.

"Om man bara använder naturen som kuliss, en plats att förlägga sin aktivitet i är det inte naturvägledning. Den måste innehålla någon slags kunskapsinhämtning om naturen som vi befinner oss i."

– Det finns inte heller några förebilder som talar om nyttan och glädjen av att gå ut i naturen. Däremot finns det många andra starka krafter som säger att vi ska träna eller shoppa. Det här kommer du att uppleva, och så gör vi det.

– Ingen tjänar på att vi är i naturen – förutom vi själva – och därför finns inga starka röster som talar för att vi ska gå ut. Här tror jag att Centrum för naturvägledning kan göra stor nytta.

Men hon upplever ändå att samhället och politiker nu börjar förstå värdet av att vi vistas i naturen och att det behövs lite offentlig uppmuntran. Folk mår bättre i naturen, får lägre puls och stressade axlar sjunker och därför kan faktiskt samhället bli en ekonomisk vinnare på att få ut fler människor i naturen.

Själv håller Pella på att planera för treåringens barnkalas. För att slippa trängas hemma och kanske städa minutiöst, blir det ett grillkalas ute. På så sätt får både barn och föräldrar några timmars välbehövlig skogsluft i november.

Åsa Ottosson tänkte skriva en bok om naturens lugnande verkan. Precis då upptäckte hon en knöl i bröstet. Med sjalar runt sin kala hjässa sökte hon sig därefter till skogen på ett helt nytt sätt och blev teorins egen försökskanin.

Åsa klarade cancer, skrev boken och fick ett än djupare förhållande till sin redan mycket älskade natur.

Men Åsa vill inte uttrycka det som att naturen har en läkande kraft.

– Däremot ger naturen människan kraft att själv läka. Man känner sig som en del i ett större sammanhang och blir lugnare. Då får själ och kropp en större chans att bearbeta det jobbiga och ta itu med läkningen, säger Åsa.

När hon fick besked om sin sjukdom ville hon inte bara passivt överlämna sig till vården och kräva att den skulle göra henne frisk, utan försökte också fundera ut vad hon själv kunde göra för att ta sig igenom en tid av strålning och cytostatika.

– Mitt mål blev att gå ut varje dag, hur dåligt jag än mädde.

Tankarna kring boken hade legat och grott under en längre tid. Åsa och hennes man Mats har arbetat som journalister med natur som favoritämne under 15 år. Gång på gång har de skrivit historien om hur eldsjälar på olika sätt räddat hotad natur och hotade arter. Så småningom blev de allt mer

Naturen kan ge
människan kraft
att själv läka,
menar Åsa.

intresserade av den andra riktningen, inte vad du kan göra för naturen utan vad naturen kan göra för dig. De beskriver i boken *Naturkraft* naturen som ”världens skönaste terapisoffa, världens billigaste retreat och världens vackraste andaktsrum”

Åsa som också är idrottslärare har alltid rört sig mycket i naturen. Hon har sportat, promenerat och satsat mycket på friluftsäventyr tillsammans med familjen. Det har resulterat i flera böcker, bland annat *Utflykt – äventyr för barn och vuxna* och senast praktverket *Upplev Sverige*.

– Att röra sig är förstås bra men jag har alltmer blivit förespråkare av att vara stilla i naturen. Då hör jag ljud, känner dofter och använder mina sinnen, de förstärker känslan av att vara här och nu. Jag stämmer helt enkelt träff med mig själv, säger Åsa.

Mats och Åsa är kända för att vara otroligt produktiva. Böcker, artiklar och föreläsningar, allt levereras flyhänt från deras gemensamma kontor. Ju mer arbete som ligger och väntar på skrivbordet, desto oftare söker sig Åsa till naturen. Hon mediterar, tränar yoga och qigong i skogen utanför Eskilstuna där de bor. Det har blivit hennes väg till effektivare arbete.

– Stress blockerar skapande, medan yoga, meditation och naturvistelse är en sådan enorm kraftkälla för kreativitet, säger Åsa.

Även när hon emellanåt leder grupper i naturen, lägger hon in övningar med stillhet. Eftersom naturen är så rumsligt stor går det lätt att sprida ut sig och få en stund för sig själv. När hon håller workshops brukar hon öva gruppen att gå tyst tillsammans.

– Då händer det så spännande saker i en själv. Efteråt är det inspirerande att delge varandra det man upplevt och höra andras reaktioner.

Åsa vill avdramatisera naturbesöken. Göra dem omärkvärdiga och på så sätt till en vana, är hennes recept och som hon säger "Fika i naturen är min favoritgren!". En termos kaffe, en flaska saft och några mackor och så gå till närmsta park, strand eller skogsdunge, det behöver inte vara krångligare än så. Den som är trött kan sitta och läsa tidningen medan barnen själva upptäcker omgivningarna, den som orkar kan leka kurragömma eller titta på myror.

– Naturen måste inte vara den storslagna skärgården eller fjället för att räknas. Många har idag förvisat naturen till semestern, med vågor som kluckar och skidor i Funäsdalen, men den närmsta grönskan är den allra viktigaste.

I det stadsbaserade vardagslivet har många puttat undan natur från agendan, men det är något alla familjer måste fundera över och samhället på alla sätt bryta igenom, när det gäller stöd, pedagogik och stadsplanering. Åsa själv är född i Stockholm och i boken *Naturkraft* skriver hon: "Äventyret kan bo i en mycket liten skog, inklämd mellan asfaltvägar och höghus. Eller bland tjocka, gamla tallar invid berghällar med intressanta skrevor alldeles utanför hyreshusets port. Så var det för mig. Jag växte upp i en förort till Stockholm på 1960-talet... Trots att jag var förortsunge var jag van vid skogen, berget och sjön. Jag lekte utomhus i stort sett varje dag och det har jag gjort sedan jag kunde börja gå. Naturen var en bra lekplats för mig. Det var helt enkelt där jag och mina kompisar umgicks."

– Barnen ska skydda naturen i framtiden, men om de inte har fått uppleva det härliga med naturen kan de omöjligt förstå varför den är så viktig. Därför måste vi uppmuntra den yngre generationen att vara naturnyfiken.

Åsa tycker att samhället ska hjälpa till så att naturen kommer in i människors vardag. Ett sätt är att förskolor och skolor är mycket ute med barnen. Kommuner och landsting

*Inspirerande guider som fungerar
som vägvisare i naturen är förstås
bra naturvägledare, men Åsa vill
gärna bredda begreppet till andra plan.*

*”Ett naturvant barn som tar med
sin kompis till skogen och berättar var
man bygger bäst kojor är en utmärkt
naturvägledare.”*

kan satsa på naturvägledning själva eller genom att samarbeta med företag och organisationer. Och ett förslag som Åsa verkligen brinner för, är att få naturvistelse utskrivet på recept. Idag är det redan möjligt att få fysisk aktivitet på recept, vilket fungerar bra för en del.

– Men många sjukskrivna, till exempel utbrända orkar inte gå stavgång eller på gym. Däremot skulle de må bra av fågelsång en kvart om dagen. Andningen blir lugnare, hjärtat slår långsammare och tanken får fria vägar. Naturvistelse på recept kan hjälpa människor tillbaka till en frisk kropp och är samtidigt bra för samhällets ekonomi, säger Åsa.

För Åsa är hälsa och natur tätt tvinnade. Redan som barn märkte hon hur bra hon mådde ute, men har först på senare år kunnat sätta ord på varför och har tagit hjälp av forskning i ämnet. Hon finner själv en kraft i att vara ensam i naturen och uppskattar verkligen servicen den erbjuder genom att vara öppen dygnet runt, året runt och dessutom vara gratis. Men många har inte samma vana som hon och vill få hjälp att hitta ut. Därför tror hon att naturvägledning verkligen har framtiden för sig. Barnvagnsguidningar som finns i Stockholm är ett smart drag att både väcka intresse för naturen som fenomen och för just det grönområdet som finns runt knuten och som föräldrarna kan ta barnen till och leka när de

blir lite större. Intresset för äventyrligt varande i naturen ökar, liksom för de nära exotiska djuren älg, bäver och varg som finns bara någon timmes resa bort från storstan.

- Folk börjar bli beredda att betala för viltskådning och fågelskådning. Att komma ut med en kunnig guide är ett väldigt inspirerande sätt att vara i naturen, säger Åsa, som själv just varit på bäversafari i Västmanland.

- Ändå vill jag framhärda i att naturvistelsen ska kunna vara lugn och att det lilla äventyret också är ett äventyr. Ett myrlejon i sanden eller en gråsparv som sandbadar, det är fantastiska vardagsäventyr. De här två sätten kan finnas parallellt och komplettera varandra.

Att bara vara går bra att även i guidningar, det visar Åsas workshops och många som säljer naturupplevelser lämnar stor plats för lugn mellan äventyren. Inspirerande guider som fungerar som vägvisare i naturen är förstås bra naturvägledare, men Åsa vill gärna bredda begreppet till andra plan.

- Ett naturvant barn som tar med sin kompis till skogen och berättar var man bygger bäst kojor är en utmärkt naturvägledare. Det är också lärare som vågar gå ut med sina barn. Och politiker som satsar på närnatur.

Åsa märker ett starkare intresse för naturvägledning nu än tidigare. Fler utbildar sig till naturguider och vill driva företag inom naturupplevelser. Än så länge är det fler som vill syssla med naturtjänster, än som efterfrågar, men det kommer att ändra sig.

- Efterfrågan ligger och puttrar. Allt fler börjar förstå hur viktigt det är med kunskap om naturen. På lång sikt kan det leda till större miljömedvetenhet, en känsla av att det här är min natur och jag är en del av hela världens natur.

- Klimatfrågan får oss också att värdesätta vår nära natur. I stället för att köpa lejonsafari på afrikanska savannen, väljer vi förhoppningsvis hellre en älgafari i våra svenska skogar i framtiden, tror Åsa Ottosson.

Marcus Eldh är älgguide och förvånad över att landet inte är fullt av kolleger.

– Det är ju underbart att jobba i naturen, tjäna pengar på sin hobby och samtidigt träffa människor på bästa semesterhumör.

Marcus kan kallas naturbegåvning i dubbel bemärkelse. Företagsidén föddes för sju år sedan när han besökte den indonesiska byn Bukit Lawang där det finns orangutanger. Nästan alla bybor var på något sätt sysselsatta med turismen som de vilda aporna förde dit. De sålde övernattningar, mat och guidningar förstås.

– Det här går att göra i Sverige också tänkte jag. Inte bara erbjuda guidningar utan också påverka bygden på ett positivt sätt, säger Marcus.

Han hade hört talas om att turistbyrån i Västerås skickade turisterna till Skansen när de ville se älg. I världens älgstätaste land! Här behövdes en förändring.

Marcus lånade mammans bil och gav sig ut i skogen för att reka. Där såg han tre älgar, som han först tog för hästar. På nätet hittade han moosesafari i Alaska och Sibirien och började själv snickra ihop en hemsida med erbjudanden om älgafari i Skinnskatteberg, samtidigt som han pluggade in sig på ämnet älg.

Så plötsligt ringde en ryss som ville komma med på en

Marcus hade hört talas om att turistbyrån i Västerås skickade turisterna till Skansen när de ville se älg. I världens älgstätaste land! Här behövdes en förändring.

tur och nästa dag hörde en österrikare av sig och frågade om det fortfarande fanns platser kvar. Marcus åkte ut på sin första guidning, sällskapet fick se de utlovade älgarna och alla var toppennöjda. Kort därefter hade ABB gäster från Kina och beställde en safari och sedan har företaget Skogens konung rullat på med allt starkare kraft. Mängder av utländska journalister har sänt inlag från hans exotiska turer.

– Om jag, med 1 500 kronor i startkapital, utan erfarenhet, bidrag och annonser har lyckats få gäster från 63 länder, då kan vem som helst lyckas, säger Marcus.

De flesta som vill titta på älg, och bäver och varg som Marcus utökat verksamheten med, kommer från storstäder. Hälften är svenskar och hälften är storstadsmänniskor från andra länder. Gemensamt för dem alla är ofta ovanan vid naturen. De ser fantastiska djur på teve och vill själva uppleva dem men vet inte riktigt hur de ska göra. Därför är Marcus väldigt pedagogisk när han ger dem en ingång till naturen. Han visar var de kan ställa bilen när de kommer nästa gång och uppmuntrar dem att göra det här på egen hand. Helst vill

han inte sälja fler guidningar till samma personer utan bjuder dem som gäster till Kolarbyn, där de när som helst kan rulla ut sin sovsäck i en enkel kolarkoja.

– Som guide vill jag visa dem den fria naturen. Ändå ska de ha känslan av att deras viltskådningstur var värd pengarna. Att det är värt något att få uppleva spänningen, lära om djuren och känna gemenskapen vid eldstaden.

Marcus själv är uppvuxen i ett villaområde med skogen som lekplats. På sommaren seglade familjen flera veckor och på vintern åkte de skidor till skolan så fort det gick. Hans mission är att fler ska känna samma engagemang för naturen som han gör och vilja tillbringa mer tid där. Men när de inte kan ta sig dit på egen hand, behövs guider som ger familjerna ingången till naturen.

För att få guidningen att kännas personlig jobbar Marcus med små grupper. Ibland handlar det om några timmars tur,

ibland om ett femdagarsäventyr. Han har ingen fast rutt med början och slut utan rör sig i ett område där han vet att det finns mycket älg och söker sig till så nya ställen att han själv ibland kan komma vilse.

– Det förstärker bara deltagarnas känsla av att vara på ett unikt äventyr. Vad som helst kan bli spännande om jag själv tycker det är spännande. Jag vill undvika att visa samma älgar och samma vargskitar varje gång.

Gästerna kan vara turister eller en arbetsplats

som vill jobba ihop gruppen. Marcus behandlar alla på samma sätt och lägger ner mycket tid på att lära känna dem personligen. Regeln är att i skogen finns inga titlar och han är noga med att inte lyssna på vad folk arbetar med. Här finns bara sysslor att uträtta, djur att skåda och äventyr att uppleva.

– Människor tycker det är kul att uppleva det riktigt enkla som att bära vatten, göra eld och sova i kolarkojor.

”Sverige räknas som i-land och Indonesien som u-land. Men när det gäller turism är det tvärtom. Allt är så välordnat i Asien. Där finns buss med guidade turer och erbjudanden om boende när man kliver av tåget. En turist som kliver av i Västerås möts inte av någon.”

– Att se djuren är bara en procent av verksamheten. Älgen är ursäkten för att komma ut. Jag levererar älgen men imponerar med något annat.

Där kommer maten in. Den är alltid viktig när man är ute. Marcus kör en rätt varje år och i början hade han ganska avancerade viltgrytor med spännande kryddor. De tog tre timmar att laga och tio minuter att äta och eftersom det ändå är mycket jobb med att hugga ved och tälja grillpinnar, har han de senaste åren satsat på enklare rätter. I år var det grillad vildsvinskorv med tunnbrödsbullar. Då behövs heller inga tallrikar som lätt gör atmosfären stel.

– Allt måste smaka gott, där vill jag inte kompromissa. Jag köper maten i vår lilla mataffär, eftersom vi lokala entreprenörer måste stötta varandra och allt är förstås ekologiskt. För fem år sedan förvånade det folk. Idag är det något de förväntar sig.

På vargvandringar tar han gruppen till Grimsö forskningsstation där forskaren Jens Karlsson berättar om de allra färskaste rönen. Resultaten från rovdjursforskningen kan annars vara svår för turistguider att få tillgång till, men Marcus och Jens samarbetar för att nå ut med saklig kunskap till allmänheten.

– Jag tror att turism är det bästa sättet att minska människors rädsla för rovdjuren och öka respekten för naturen och mångfalden.

När Marcus pratar om djuren använder han medvetet ord som gör dem mänskligare. Han säger familj istället för flock, honan blir mamma och djuren har ett ansikte, precis som vi. Och när gruppen åker hem efter några dagar i kyla, så känner deltagarna att de återvänder till värme, medan vargarna lever alla sina dagar i den temperatur som naturen erbjuder.

För att guidningarna ska vara hållbara och lustfyllda även för honom själv, har han inte turer varje dag ens under sommarsäsong och under vinterhalvåret stänger han för det mesta ner hela verksamheten. Då har han istället under sju vintrar själv provat på äventyrssemestrandet i 40 olika länder, med cykling i Asien och Sydamerika, ekoturer och mycket enkelt boende i familjer. Därför har han en del på fötterna när han säger:

– Sverige räknas som i-land och Indonesien som u-land. Men när det gäller turism är det tvärtom. Allt är så välordnat i Asien. Där finns buss med guidade turer och erbjudanden om boende när man kliver av tåget. En turist som kliver av i Västerås möts inte av någon.

För många människor är Sverige världens mest exotiska land och vi måste tänka nytt när det gäller turism och stimulera entreprenörerna, menar han. Fler behöver börja jobba i det konkreta mötet med turisterna och färre syssla med turism på det abstrakta planet.

– Bara i Skinnskatteberg skulle finnas plats för 100–200 turistföretag. Idag har vi ett fåtal. Efterfrågan på ekoturism ökar hela tiden och därför behövs fler arrangörer och fler som kan naturvägleda.

Marcus märker att många naturmänniskor har stor kunskap och skulle passa som guider, men saknar entreprenörskapet. Eftersom det är svårt att bli anställd som guide, måste man

starta eget företag och det är ofta där det mentala hindret ligger idag. Viktigast just nu är att utveckla entreprenörskapet inom turistnäringen, eftersom det finns fler som pratar om turism än som jobbar med det, tycker Marcus.

– Sverige har fått massor av EU-miljoner men ofta går de upp i rök. Påkostade broschyrer och hemsidor visserligen, men det viktigaste är att få fram fler turistguider som vågar starta eget. Det finns massor av arbetslösa och folk som inte trivs på jobbet. De skulle satsa på ekoturism, säger Marcus som själv från början utbildade sig till datasystemvetare.

Marcus entusiasm smittar av sig och därför har han blivit efterfrågad föredragshållare i entreprenörskap, konsten att starta eget och att tro på sin idé.

Just nu har han två mål med sitt företag. Det ena är att fortsätta våga vara liten. I det ligger att tacka nej till uppdrag om det inte finns tid och ork. Det andra är att ta betalt så att det går att leva på verksamheten.

– Det kan kanske låta hutlöst att ge 1 800 kronor för att se älg, men som alla småföretagare säger så blir det inte mycket kvar när alla utgifter, moms och skatter är betalda. Men många är vana vid att unika naturupplevelser kostar, till och med 10 000 för att se en tiger i Indien.

Fram tills i år har Marcus haft mycket låga levnadskostnader. Eftersom han har rest halva året har han inte haft egen lägenhet, utan bott ihop med kompisar. Men nu förändras allt. Marcus har nyligen blivit pappa och den lilla familjen har flyttat in i en lägenhet i Karmansbo, en vacker bruksmiljö med gamla smedarbetarbostäder, precis i kanten av ett vargrevir. Hela familjen värdesätter att det finns vilda djur in på knuten.

– Alla människor vill uppleva lugn och ro, ett mörker där stjärnor syns och klafs ut på en mörk stig där vilda vargar kanske står och tittar på dig.

Sommaren 2009 drog **Juan Carlos Rojas** igång ett annorlunda semesterprojekt i Rinkeby. Ungdomar med rötter i världens länder fick uppleva ett Sverige de tidigare aldrig sett. Den exotiska närsommaren.

För några år sedan började Naturskyddsföreningen oroa sig för att sammansättningen av medlemmar och medarbetare inte speglade samhället i övrigt. De allra flesta var etniska svenskar och föreningen hittade inga enkla kanaler för att locka invandrare till sig. Därför startade projektet *Mänsklig mångfald*, med flera konferenser i ämnet och specialguider.

Inför denna sommar antog föreningen utmaningen att erbjuda schyssta naturupplevelser i områden där Naturskyddsföreningen i stort sett är helt okänd. Valet föll på Rinkeby, Rosengård och Gottsunda, förorter till Stockholm, Uppsala och Malmö.

Projektledare i Rinkeby blev Juan Carlos Rojas, biogeovetare och naturguide i Stockholm. Juan Carlos som tidigare jobbat på Södertörns högskola och länsstyrelsen lantbruksenhet hade precis blivit arbetslös och slängde sig in i projektet som satte fart precis i början av sommaren.

– Vi hamnade på en häst och var tvungna att rida medan den sprang, beskriver Juan Carlos tiden som fanns för att förbereda projektet.

Vi har haft sammanlagt runt 250 deltagare som ridit, paddlat, fiskat och plockat bär, berättar Juan Carlos.

I början var det svårt för teamet att veta vilka vägar som var de rätta att gå. Skolorna hade redan stängt för sommarlov, liksom många ungdomsgårdar. Alla vanliga direktkontakter var därmed avklippta. I stället började projektledarna använda sig av egna kontaktnät och genom att sms:a och lägga in uppgifter på facebook fick de tag i en grupp ungdomar som sedan blev större och större vartefter sommarveckorna gick.

– Vi har haft sammanlagt runt 250 deltagare, lika många tjejer som killar, på sommarens utflykter och har hittat en kärna som är mycket intresserad av att fortsätta samarbete, säger Juan Carlos Rojas.

Planen var att erbjuda ungdomar mellan 15–25 år upplevelser där de kan upptäcka naturen utan att behöva resa långt eller ha bil. De första aktiviteterna var väldigt fria som promenader, brännboll och badutflykter. Senare ordnade Juan Carlos utflykter till Gålö, Lida och Björnö och någon gång övernattningar som närmade sig läger. Ungdomarna gillar verkligen när det händer saker och har ridit, paddlat och fiskat, vilket har varit något helt nytt för alla.

– För mig var det en överraskning att ungdomar verkligen verkar gilla att fiska, även de som ser jättetuffa ut.

– När vi var i Lida var de helt överlyckliga. De hade aldrig

sett Stockholm på det sättet förut och visste inte att det fanns sådana möjligheter.

Förutom naturupplevelser ville guiderna också påbörja en debatt om miljöfrågorna. Efter ett dopp i Östersjön har de diskuterat hur den mår och varför den så ofta drabbas av algbloomingar. Men de har försökt göra det försiktigt.

– Det gäller att inte skrämmas. Många kulturer gillar helt enkelt inte hur en del föreningar närmar sig människor, nästan som om de vill fånga in dem. Det påminner dem för mycket om religion, säger Juan Carlos.

Ändå var det lätt att diskutera frågor som ligger ungdomar nära, som till exempel mat, kläder och villkoren som många textilarbetare arbetar under.

Några av ungdomarna som deltog i *Schysst sommar* var i 25-årsåldern och hade hunnit skaffa sig en hög akademisk examen, medan majoriteten var skolungdomar. De är födda i Sverige men har rötter i bland annat Kongo, Somalia, Libanon, Tunisien och Latinamerika. Familjerna åker så ofta de kan till hemländerna under lovet, men för dem som finns kvar gäller det att visa att sommaren inte behöver vara förspilld, bara för att den ska levas i Rinkeby.

*"Har du en gång
upplevt en som-
mardag på en sandstrand,
kanske med en kajak,
så ändrar det hela bilden
av hur man kan njuta i
naturen även på nära håll.
Därför valde vi i projektet
platser som var lätta att nå
kommunalt."*

– Det här sommaräventyret har räddat många. De har något exotiskt att berätta även om de "bara" varit ute i Stockholms skärgård. Man ska inte behöva åka utomlands för att uppleva saker, säger Juan Carlos.

Även om Naturskyddsföreningen är okänd och inga av ungdomarna hade erfarenhet av att vara i den svenska naturen, visade det sig att flera var förvånansvärt insatta i frågor kring klimat och hotade arter.

– Det finns en liten kärna som har många åsikter kring detta och vi ska försöka hålla dem aktiva under vintern och utöka aktiviteterna till nästa sommar, säger Juan Carlos.

Naturskyddsföreningen gläds över att det gått förhållandevis lätt att nå ungdomar som tidigare inte alls har varit nära deras verksamhet och ska se hur man i framtiden kan jobba för att nå unga i förorten.

– Flera debattörer menar att det är viktigt att vägleda invandrare till naturen, men jag skulle vilja vidga perspektivet. Även en stor grupp svenskar går aldrig ut i naturen, men det vill vi inte gärna prata om eftersom det stör bilden av svenskar som ett naturälskande folk.

– Många ungdomar har det mycket kämpigt och i familjer

där föräldrarna är arbetslösa tror jag det sista man tänker på är att åka på picknick, även om de skulle kunna hämta mycket kraft där. Att vara i naturen har blivit en fråga om klass, snarare än en fråga om segregation, säger Juan Carlos.

Därför tycker Juan Carlos att det är så viktigt att dagis och skola tar med barnen ut i naturen.

– Kanske blir de inte skogsnissar men naturen har på något sätt ändå satt sig inom dem.

– Har du en gång upplevt en sommardag på en sandstrand, kanske med en kajak, så ändrar det hela bilden av hur man kan njuta i naturen även på nära håll. Därför valde vi i projektet platser som var lätta att nå kommunalt.

Juan Carlos kommer själv från Costa Rica och åker dit så ofta ekonomin tillåter, dock aldrig på sommaren för då lämnar han inte Sverige. Han har haft förmånen att lära känna mycket av Sveriges riktigt exotiska natur under sin utbildning, som var fylld av exkursioner.

– Utan utbildningen hade jag haft svårt att se alla dessa platser, eftersom det är dyrt att resa och även att bo, tycker Juan Carlos.

Denna erfarenhet delar han med många av ungdomarna han mött under sommaren. Och trots att han är välutbildad akademiker har han också lätt att sätta sig in i de arbetslösas situation. Hans tjänster är projekt och vikariat, vilket har gjort att han många gånger inte har kunnat ta ut någon semester under sommaren. Som denna sommar till exempel.

Men sommaren 2009 har ändå varit speciell för Juan Carlos. Han har fått jobba med en grupp som samhället i vanliga fall inte lägger så pengar på, de som faller utanför de vanliga idrotts- och kultursatsningarna. De som egentligen bara har en önskan om få uppleva en härlig sommar.

– Vi har skrattat så mycket tillsammans. Och någonstans känns det att vi sått ett viktigt frö i dessa ungdomars liv, säger Juan Carlos Rojas.

Det mesta går bättre att lära sig ute. Naturkunskap förstås, men även matte, svenska och språk.

– Visst är det märkligt att vi kan fler engelska ord om Londons innerstad än om naturen vi har runt omkring oss. Så behöver det faktiskt inte vara, säger naturpedagogen **Mia Bucht**.

Mia jobbar i Falun på en av Sveriges omkring 80 naturskolor. Just den här är kommunal och har fyra anställda, med den historiska bergsmansgården Harmsarvet som nav. Här driver de ett museijordbruk som skolbarn kan delta i för att på ett mycket handfast sätt lära sig hur maten kommer till våra tallrikar. Barnen skördar korn och havre, använder slagan och mal sedan säden innan det är dags att baka bröd.

– Det ger respekt för allt arbete som ligger bakom mat. Genom att vara med om de gamla teknikerna, kan de lättare förstå moderna maskiner som skördetröskan, säger Mia.

Barnen i årskurs fem lär känna de gamla lantraserna genom att fodra den nordsvenska hästen och rödkullakorna, plocka ägg hos Hedemorahönsen och karda ull från finullsfår. På gården finns också en getabock, som har en mycket speciell uppgift. Han spelar huvudrollen i legenden om hur den stora kopparfyndigheten upptäcktes på 1000-talet. Selma Lagerlöf har bevarat historien till eftervärlden genom sagan om bocken Kåre som försvann ut på utflykter och kom hem till gården med röda horn. Drängen Hans blev nyfiken och följde efter honom och såg honom böka omkring i den kopparrika jor-

Vid Falu naturskola finns
ett "museijordbruk" där
skolelever kan prova på
gamla odlingstekniker.
Här binds linet.

”Utåtagerande barn visar sin bästa sida de här dagarna. Lärare får se att de har kvaliteter som de annars inte har möjlighet att uttrycka, som till exempel kraften i händerna och att de är duktiga på att lösa praktiska problem.”

den, började gräva och fann det som sedan kom att bli Sveriges ”guldgruva”, Falu koppargruva.

500 femåringar kommer i omgångar till någon av de 20 föreställningarna och deltar i skogsteatern, som bygger på dialog med barnen. Fen som leder dem spelas av någon från det estetiska gymnasieprogrammet i Falun. Naturskolan blir på det sättet en naturlig mötesplats för barn och ungdomar i olika åldrar och över 5 000 besökare kommer till Harmsarvet varje år.

Falu naturskola räknas till pionjärerna i utomhus-pedagogik. Det tog lång tid att övertyga andra pedagoger om vitsen med att använda kottar och pinnar i undervisningen. Men tiden har jobbat för naturskolorna.

– Nu visar forskning att barn som är ute mer har lättare att koncentrera sig och blir friskare. Vi hör också många lärare som vittnar om att barn som är oroliga i klassrummet kommer till sin rätt i naturen, säger Mia.

Hon märker att barn med koncentrationssvårigheter kan tycka om att jobba målinriktat på förmiddagen med sina uppgifter för att sedan på eftermiddagen få tid att röra sig fritt och leka i skogen.

– Utåtagerande barn visar sin bästa sida de här dagarna. Lärare får se att de har kvaliteter som de annars inte har möjlighet att uttrycka, som till exempel kraften i händerna och att de är duktiga på att lösa praktiska problem, säger Mia.

Skogen kan bli en omtumlande upplevelse med ombytta roller där de teoretisk duktiga plötslig kan känna sig handfallna, medan den som bromsas av en penna i handen får blomma ut.

– Det är en viktig erfarenhet för alla att förstå växelverkan mellan handen och hjärnan, säger Mia.

Utomhuspedagogiken handlar om att få med så många sinnen som möjligt vid inläringen. Att känna på saker, lukta på dem och smaka. En uppgift är att koka en matematisk soppa. Barnen ska skära morötterna i 5 millimeter tjocka slantar och öva volym genom att beräkna hur mycket vatten som behövs för att täcka grönsakerna. En annan uppgift kan handla om att samla fem löv i olika storlekar, lägga dem i storleksordning och sedan placera en pinne mellan det tredje och fjärde lövet.

– För att lösa detta behöver barnen resonera med varandra och det är annars inte så vanligt när det gäller matte.

Mia har sett att barn behöver träna de grundläggande matematiska begreppen som större än och mindre än, vad som är tyngre och lättare och hur långt 50 meter är. I skogen kan sakerna plötsligt falla på plats.

– Många barn måste greppa för att begripa.

Engelska är ett ämne som i vanliga fall är hårt knutet till läroböcker. Naturskolan fortbildar lärarna så att de kan lära in ute. Barnen kan gå med en anteckningsbok och skriva upp glosor de själva vill lära sig. Högstadielärover får prata på med sin kompis och just det att gå samtidigt gör att språket lossnar på ett nytt sätt.

Lärover från sjuan och åttan är oftast knepigast att charma. De vill inte klä sig praktiskt och kan vara allmänt anti.

– När de kommer, blöta och kalla om fötterna, och säger att det här var roligt, då känner jag att vi har nått någonstans, säger Mia.

Tanken att använda utomhuspedagogik in ämnena svenska, matte och engelska föddes 2003 när dåvarande utbildnings-

minister Thomas Östros ville att skolbarn skulle röra sig en halvtimme mer om dagen, utan att öka antalet gymnastiklektioner.

– Det kändes som en utmaning att fundera ut vilka andra ämnen vi kunde ta med oss ut. På det här sättet har vi fått lära känna en annan kategori lärare, som oftast inte är friluftsmäniskor, säger Mia.

Falu naturskola samarbetar med Uppsala och Nynäshamns naturskolor och tillsammans har de givit ut tre böcker i ämnet naturpedagogik. Två handlar om att lära matematik ute och en tar upp uteengelska. Böcker i utesvenska och uteteknik är på gång.

Just nu känner Mia och hennes kolleger ett stort gensvar när det gäller att lära in ute, men så har det inte alltid varit.

– Ointresset har tidigare varit närmast kompakt, men nu har vi fått träffa Skolverket och hållit en del konferenser i ämnet. Utomhuspedagogiken har fått upprättelse, säger Mia Bucht.

Under 40 år har Mia arbetet i skolans värld, först som låg- och mellanstadielärare och de senaste 13 åren som naturskolelärare. Den egna skolerfarenheten har varit ett viktigt bagage som naturskolepedagog.

– Tänk om jag hade vetat allt det här när jag började som lärare, utbrister Mia, som ändå känner sig glad över att idag kunna förmedla kunskapen till yngre lärare.

Viktigast för Mia just nu är att lärare som utbildar sig känner till naturpedagogikens stora fördelar. Men naturskolan handlar inte bara om att få bra undervisning utan om att barnen skapar en livslång relation till naturen under de här skogslektionerna.

För en tid sedan var Mia på en konferens i Stockholm där hon fick höra att föräldrar inte släpper ut sina barn i närområdet själva.

*"Hade jag varit
40 år yngre hade
jag helt klart satsat
på klättring!"*

– Det var något helt nytt för mig, det känner jag inte igen från Dalarna. Det är ytterligare ett starkt argument för att barn måste få lära känna naturen dagtid, i förskola och skola, om de överhuvudtaget ska kunna skapa någon relation till uterummet, säger Mia.

Det stressiga vardagslivet ger inte familjer så mycket tid att gå ut i naturen, men Mia vill ändå ge rådet att tidigt erbjuda barnen gräskontakt, om det så bara är en parksnutt mellan husen.

Ett annat råd är att verkligen göra lustfyllda saker i naturen som alla i familjen gillar och ge sig ut på kittlande naturäventyr tillsammans. Mia själv gav sig i somras upp på Kebnekaises topp tillsammans med barn och tonåriga barnbarn.

– Hade jag varit 40 år yngre hade jag helt klart satsat på klättring!

En del är rädda för att gå vilse i skogen, men där kan GPS-tekniken vara till stor nytta. GPS-en är också grundaren till geocaching som Mia tycker låter som ett nytt spännande familjeäventyr i skogen. Folk placerar ut skatter i naturen och genom att gå in på internet kan nästa familj leta reda på skatten, lägga dit en ny och berätta på nätet om just sin skattjakt.

– Ett opretentiöst sätt att kombinera ny teknik med en härlig naturupplevelse.

Gunnar Zettersten sysslade med naturvägledning innan ordet ens fanns. När han på 1960-talet jobbade som naturvårdsintendent på länsstyrelsen i Jönköping var gröna frågor verkligen inte särskilt inne

1960-talet var storproduktionens och exploaterings decennium och Gunnar kämpade ofta i motvind för att marknadsföra naturvårdens värde. Eftersom han är en duktig skribent bad Jönköpings-Posten honom att varannan vecka skriva en naturvårdskrönika i tidningen.

– Det gav mig direktkontakt med läsarna och jag fick mycket fin respons för naturfrågorna, säger Gunnar.

Så kom den stora kommunreformen då många små kommuner skulle slås samman till större och i Jönköping bestämde sig landshövdingen för att personligen besöka alla småkommunerna innan de försvann. Han behövde något samlande att komma med och bestämde sig för att satsa på naturen. Gunnar följde med och berättade om alla reservat som länsstyrelsen hade för avsikt att inrätta.

– Mitt budskap var att det inte räcker att skydda en massa områden. Folk måste vandra i dem. Reservaten är köpta för era skattepengar, sa jag. Använd dem och allemansrätten, annars blir den bara en saga om något som fanns förr.

Långt senare, på 80-talet, kom begreppen naturvägledning och naturtolkning in i svenskan genom Sven-G Hultmans rapport *Den sovande jätten*. Den naturvägledning Gunnar

har arbetat med, först på länsstyrelsen och senare på Naturvårdsverket, förmedlar kunskap som är viktig för att fördjupa besöket i naturen. Den behöver inte alltid vara personledd utan även bra skyltar och inspelningar kan öka förståelsen för platsen.

– Det vi känner till och lär oss att älska, värnar vi. Dessutom berikar kunskap våra liv. Här, ett stenkast utanför mitt fönster, ligger till exempel Tåbys största flyttblock. Att känna till det ger mig som person ett lyft.

Att befolka naturen handlar också om folkhälsan. När vi rör oss i grönska ger det bättre utdelningen för vår kropp än när vi rör oss samma sträcka i stadsmiljö eller inomhus, menar Gunnar som nu också är ordförande för Svenskt Friluftsliv.

Undersökningar om våra friluftsvanor visar att ingen egentligen är negativ till friluftsliv, ändå minskar antalet besök i naturen. Själv är Gunnar uppvuxen med söndagspromenaden som ritual. Där han växte upp i Lidköping klädde hela familjen sig fin och gick ut. På den tiden var promenaden en symbolfråga, ett sätt att markera sin ledighet och visa att man brydde sig om sin hälsa. Idag klagar barnfamiljerna över att helgerna inte räcker till.

– Nästan alla bär på en vision om att vara ute mer, men så kommer vardagsbestyren emellan. Många barn upplever nog att natur till vardags, det är något som bara finns på sommaren, säger Gunnar.

Därför spelar dagis och skolor en viktig roll att visa barn natur som inte bara är en solig sandstrand utan också slippriga stenar att hoppa från en regnig höstdag eller ljuden från kängorna på en översnöad stig. Vikten av närnatur går inte att överskatta.

– Grönområden i tätort är att betrakta som riksintresse. Grönska har ett enormt värde för barn och även för andras

"Idrotten har varje år en miljard i statligt stöd medan friluftsrörelsen får 25 miljoner. Politiker tycker säkert att det är roligare att inviga en ny fotbollshall än att klippa band till skogsområden."

dagliga vandring. Vi måste slåss för alla grönområden i tätorterna. De är heliga, säger Gunnar.

Han pekar på siffror som visar att det i dag är fler som går på gym än som går i skogen och det finns ju massor av förklaringar till det, funderar Gunnar. En är att för att gå på gym ska du ha särskilda prylar och kläder.

– Därför kan företag tjäna pengar på din aktivitet. Att gå i skogen kräver ingen särskild utrustning och därför blir den osynlig i reklamen. Idrottsgalor med starka idrottsstjärnor finns, men däremot inga särskilda friluftsgalor. Friluftslivet har inga stora namn som idrottens Susanna Kallur.

Prylar, marknadsföring och förebilder kan förklara idrottens starka position idag, men även samhället ger en tydlig signal om vad som verkar viktigt att prioritera.

– Idrotten har varje år en miljard i statligt stöd medan friluftsrörelsen får 25 miljoner. Politiker tycker säkert att det är roligare att inviga en ny fotbollshall än att klippa band till skogsområden, säger Gunnar.

Samhället har ett stort ansvar att försöka få ut människor i ett aktivt friluftsliv, anser Gunnar. Hälsoskålen är starka. Naturupplevelser ökar också förståelsen för de ekologiska

Vi måste slåss för alla
grönområden i tätorterna.
De är heliga, säger Gunnar.

sambanden och kan bli ännu bättre med bra naturvägledning. Men kanske är det stillsamma friluftslivet inte tillräckligt häftigt för att locka till sig nya grupper. Aktiviteter som har vuxit starkt under senare år är klättring och mountainbike. Folk söker kickar och äventyr och det är kanske en våg att surfa på för naturvägledningen

Ekoturismen ökar och det finns idag 150 företag som kan erbjuda extraordinära naturupplevelser som hundslädturer, klättring och fjälltur.

– Många i dagens generation vet helt enkelt inte hur de ska ta sig ut i den vilda naturen. Om de ska åka till Sarek så behöver de en ledsagare som kan tipsa om kläder och hur de ska ta sig dit, ungefär som när vi åker på safari i Afrika.

– Delar av vår svenska natur har blivit så främmande att vi måste guidas i den. Att nyttja turistföretagen blir ett bra sätt för familjer att uppleva spännande natur även om föräldrarna är hjälplösa. De tänker istället: Vi köper den här tjänsten. Om företagen samtidigt förmedlar kunskap om naturen och dess värden är det utmärkt naturvägledning, säger Gunnar.

Företagen ökar i antal och det gör även utbildningarna. Många känner att naturvägledning är ett framtidsyrke. Det hör säkert ihop med att miljöfrågan blivit en så central del av debatten. Gunnar är numera pensionär men när han jobbade på Naturvårdsverket var det många han mötte som inte alls förstod vad natur- och miljöfrågorna handlade om.

– Nu finns en visshet om att det går åt helsike med jorden, det är bara hastigheten det handlar om. Men att offra något, det är en annan fråga. Om man vill åka till Sarek, eller Serengeti så åker man dit. Hittills tror jag inte att klimathotet har påverkat våra fritidsvanor särskilt mycket, säger Gunnar Zettersten.

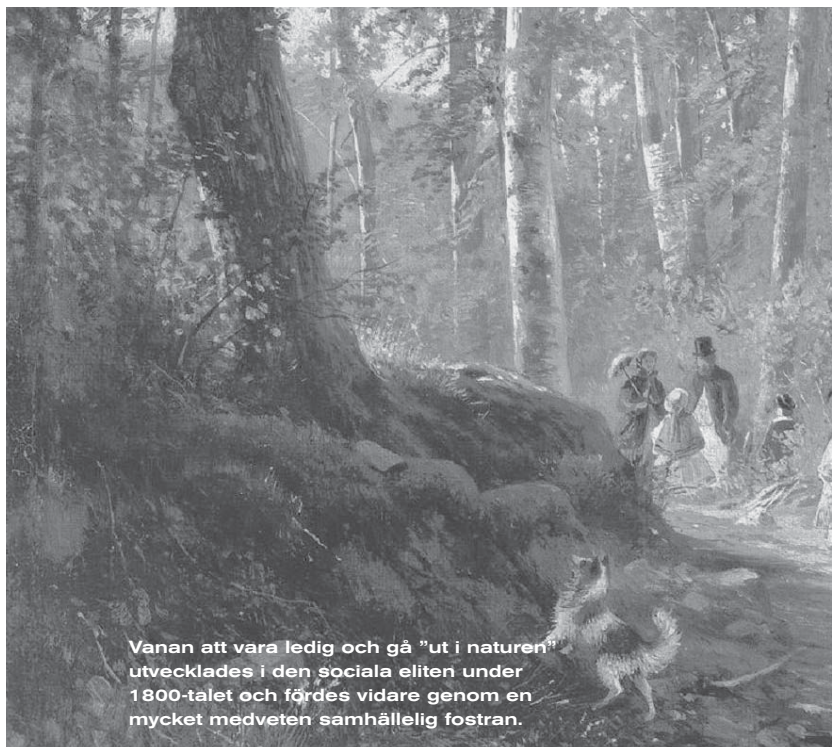
Sverker Sörlin är professor i miljöhistoria. När han beskriver svenskarnas sätt att umgås med naturen ser han fyra olika faser utkristallisera sig under det senaste seklet.

För hundra år sedan handlade naturumgänget om att prestera och upptäcka och det var framför allt överklassen som hade tid för det. Under mellankrigsåren fick vanligt folk mer ledighet och därmed tid att vila och må bra i naturen. På 1960- och 70-talen började prylarna komma in som en del av friluftslivet, samtidigt som många började diskutera miljöfrågorna på allvar. De senaste åren har häftiga naturupplevelser stått i centrum som forsränning och exotiska äventyrsresor.

Prestation, rekreation och konsumtion, alltså. Så vad kommer näst?

– Kontemplation kanske, svarar Sverker Sörlin.

Just nu känner många hur den stressiga vardagen gör att det inte finns tid för annat än det allra nödvändigaste som arbete, fritidsaktiviteter för barnen, få hemmafabriken att fungera och sömn. Men Sverker tycker sig se ett nytt livskoncept växa fram. Det är slowrörelsen som handlar om att inte jobba lika mycket, inte stressa lika mycket, däremot satsa tid på långa middagar med familj och vänner. Inspirationen kommer förstås från norra Italien där slowrörelsen redan är stor.

Vanan att vara ledig och gå "ut i naturen" utvecklades i den sociala eliten under 1800-talet och fördes vidare genom en mycket medveten samhällelig fostran.

– I slowtänkandet ligger andra värden som att vi ska använda den nära naturen mer. Det här kan bli en livsstilstrend som uppvärderar det kontemplativa natur- och friluftslivet igen, säger Sverker Sörlin.

I boken "En liberals samvete", skriven av Paul Krugman, nobelpristagare i ekonomi diskuterar författaren amerikanarnas ångest över att det skulle kunna finnas andra sätt att tänka än i ekonomisk tillväxt och ökad BNP. Men det finns förstås alternativ. Frankrike har till exempel bara 74 procent av USAs BNP. Fransmännen jobbar mindre, mår bättre och umgås mer med släkten. De har "valt" att ta ut sitt välstånd i form av tid för ökad livskvalitet.

–Valet finns i alla länder. Det kan svenskt friluftsliv tjäna på.

Idag arbetar folk mycket och har därför råd att resa långt bort för att där idka friluftsliv, men med klimatförändringarna är det inte självklart att den sektorn kan öka, säger Sverker Sörlin.

Under hela 1900-talet har vi haft en stadig uppgång av naturumgänget i Sverige, med några få hack i kurvan. Det är kanske en lite oväntad bild, men beror på hur vi har definierat "friluftsliv": att naturumgänge handlar om att vara ledig och ute i naturen, inte att arbeta med fiske, jordbruk eller på en fäbod, som ju stora grupper av befolkningen gjort fram tills ganska nyligen.

Vanan att vara ledig och gå "ut i naturen" utvecklades i den sociala eliten under 1800-talet och fördes sedan vidare genom en mycket medveten samhällelig fostran.

"Folk tror att de själva bestämmer vad de gör på sin fritid men så är det förstås inte. Det är ingen tillfällighet att så många gör så lika saker, utan beror på att vi har lärt oss att göra dem. I USA besöker många kyrkan på söndagarna. I Sverige går vi ut i naturen."

– Det tar nämligen tid att lära ett folk att gå ut i naturen om det inte finns ett ärende som att slå hö eller skjuta älg.

Då började även föreställningen om naturen som något positivt ta form. Den attraktiva naturen är en modern tanke. Ända fram till 1700-talet uppfattades den som dyster och hotfull, vilket den fortfarande gör i många länder.

Under 1800- och 1900-talen formades denna speciella naturtradition i Norden som sedan blivit en viktig del av ländernas nationella identitet. I Sverige har föreningslivet med många medlemmar och organiserad folkrörelse betytt mycket för att på ett effektivt sätt nå ut med budskapet till de breda massorna. Eliten börjar och lyckas sedan övertyga om att det är bra även för andra. Vi går ut i naturen nästan som en slags ritual, med vaga argumenten som att andas frisk luft eller titta på utsikten.

– Det är ytterst få i global skala som bedriver sådan verksamhet. Vi är en minoritetskultur med mycket speciella ceremonier. Naturumgänge av detta slag, alltså utan påtaglig nytta, är en så märklig verksamhet att det till och med krävs särskild vägledning, säger Sverker och fortsätter:

– Folk tror att de själva bestämmer vad de gör på sin fritid men så är det förstås inte. Det är ingen tillfällighet att så många gör så lika saker, utan beror på att vi har lärt oss att göra dem.

I USA besöker många kyrkan på söndagarna. I Sverige går vi ut i naturen.

Sverker menar att om man kyligt ska granska drivkraften till att vara ute i naturen, så är det inte bara en individuell fråga utan samhällets vilja att främja prestation, frisk luft och ekologisk fostran.

– Vi ser en stor produktion av positiva påståenden om varför det är meningsfullt och nyttigt att vara i naturen, men de provas sällan hårt. Det anses bara vara så. Vi vill gärna tro att om människan vistas i naturen, blir hon också grön i själen, men så fungerar det inte.

Den här diskussionen blev något av utgångspunkten för en av Sverkers böcker, *Friluftshistoria, från hårdande friluftsliv till ekoturism och miljöpedagogik*, som han skrivit tillsammans med Klas Sandell.

Sverker berättar att han för en kort tid sedan besökte det amerikanska universitetet Harvard samtidigt som Norges förra statsminister Gro Harlem Brundtland var där. Under en intervju fick Gro frågan om varför hon själv blivit så engagerad i miljöfrågor.

– Nu kommer något om norrmännens vana att gå på tur, tänkte Sverker och mycket riktigt.

– Hon berättade hur hon åkt skidor med sina föräldrar och beskrev det norska friluftslivet som hon sedan kopplade till miljöengagemanget. Kanske är det sant men ändå ser vi i de studier som gjorts svaga samband mellan natur- och miljöfrågan. De som gör de mest spektakulära naturresorna, och tillhör friluftslivets eliter, är också de som förbrukar mest resurser.

Nästa heliga ko som Sverker Sörlin är beredd att slakta handlar om att naturen skulle vara en förutsättning för lärandet.

– Vi ser en sådan enig entusiasm om att den som rör sig i naturen får fler idéer, blir receptiv och lär sig mer. Säkert blir

inget sämre, men det blir en karikatyr att naturen skulle vara helt nödvändig. Folk har vuxit upp i källare och ändå utträttat överjordiska ting.

– Det kan inte vara så att man måste gå i en barrskog för att kunna prestera, särskilt inte en barrskog, men det här är kultur så djup att vi inte kan se den. Jag använder själv argumenten för att få mitt barn till skogen. ”Det är nyttigt för dig, du får andas frisk luft”, och är beredd att försvara det jag gör, men drivkraften att få ut oss i naturen finns på en helt annan nivå.

Det nationella målet om att folk får bättre hälsa om de vistas i naturen kan få lite militäriska drag, tycker Sverker. Men en historisk person som han fascinerats av är Carl Svedelius, rektor för Norra latin, kungabarnens informatör i början av 1900-talet och senare ordförande för Skolidrottsförbundet. Som ivrig förespråkare för fjällfärder fick han sådant gehör för nyttigheten i det att vi än i dag har sportloven som han grundade.

– Svedelius visade sådan entusiasm för hur naturvistelsen kunde forma ett uppväxande släkte och han gjorde det på ett mjukt liberalt och inte så militäriskt sätt. Han hade en ideolo-

*"Det folkliga naturbruket
är ofta nyttoinriktat som
att plocka bär eller jaga.
Även överklassen jagar, men den
jakten är organiserad på ett helt
annat sätt och innebär ofta långa
resor. Rika lägger gärna pengar på
något som kan ge dem ett lust-
mässigt förhållande till naturen,
som till exempel en båt."*

gisk tanke om att forma individen att lära sig att ta vara på sig själv och uppskatta nyanserna i naturen

I dagens samhälle råder det helt klart en kamp om själarna. Många vill få tillgång till människors tid och pengar och det är inte alls likgiltigt vad vi faktiskt väljer att göra.

– Jag tycker det är allvarligt att vi läser en halvtimme mindre idag än för 20 år sen. Det betyder något för vårt samhälle om vi byter böcker mot dålig tv eller poänglöst surfande. På samma sätt är jag beredd att försvara friluftslivet, säger Sverker Sörlin.

Att det finns starka klasstrukturer i friluftslivet, inte bara historiskt utan även nu, är något som sällan kommer upp till diskussion. De ekonomiskt starka är en högrörlig grupp på fritiden som ofta använder bilen för att komma längre bort och gör flygresor till fjällen eller andra länder. Den lågrörliga gruppen går eller cyklar till sin natur och här finns många äldre och människor med låg inkomst.

Det folkliga naturbruket är ofta nyttoinriktat som att plocka bär eller jaga. Även överklassen jagar, men den jakten är orga-

niserad på ett helt annat sätt och innebär ofta långa resor. Rika lägger gärna pengar på något som kan ge dem ett lustmässigt förhållande till naturen, som till exempel en båt.

Men miljödebatten har vänt upp och ner på de här begreppen. Även om du har råd att åka långt på semestern, är det inte säkert att du nu gör det.

– Vissa beteenden håller på att bli skamfyllda. I en del kretsar vill du inte längre skylta med din Thailandsresa. Däremot kan en fjällvandring ha hög status. Beteenden stiger och sjunker i prestige. Det långväga resandet håller på att sjunka i status, delvis för att nästan alla idag har råd att resa, säger Sverker.

Här kan den nära naturen och naturvägledning få en helt ny roll. Naturen är full av berättelser och det handlar om att återge dem på ett fantasifullt sätt, menar Sverker. Evolutionen är så mirakulös att en nästan andlig känsla infinner sig – ”vi är mindre än det här”, eller som Ellen Key uttrycker det: ”naturen handlar om att uppleva något som är större än en själv.” I vissa livsskeden kan det kännas skönt att något är större och gåtfullare än jaget självt.

– Därför kanske det inte alltid är zoologen utan poeten, prästen eller grannen, en festlig typ som råkar känna till ett fantastiskt fenomen, som ska leda oss till naturen.

– Viktigast är den kärleksfulla pedagogen som vill andra människor väl. Jag blir nervös om det går mekanik i berättandet och guiden blir en rakryggad schablon av sig själv. Vägledning ska göras med engagemang och inlevelse.

Sverker berättar historien om mannen som 1860 öppnade en restaurang vid det gamla slottet Fontainebleau en bra bit utanför Paris. På den tiden var det svårt att ta sig dit och framförallt fanns inte vanan att ”gå i naturen”. Så han funderade över något smart sätt att få folk att leta sig genom skogen och satte upp en bana med skyltar vid platser han själv tyckte var märkvärdiga, som en stor sten eller ett ovanligt träd. Där

skrev han ner en historia och ledde samtidigt besökarna mot nästa sevärdhet. Till slut var de framme vid hans restaurang och så lägligt hungriga.

– Det gäller att skapa en berättelse, en spännande historia som drar till sig uppmärksamheten, säger Sverker.

– Samtidigt måste naturvägledare bli platsskapare. Affärer gör det genom att sätta dit en kassaapparat. Då förstår folk vad de ska göra. Naturen finns överallt och är gratis, men vi förstår inte riktigt vad vi ska göra där. Skapa platsen genom att berätta historien!

Sverker drar parallellen till att stå vid Pantheon i Rom. Efter att ha stått och tittat en stund är det inte så skojigt längre. Men om någon börjar berätta får allt liv och blir oerhört spännande. Det är inte platsen som växer, utan du själv som växer. Livet blir större. Dokumentärfotografen Sune Jonsson beskriver det i sina böcker som att du ökar händelseinnehållet längs din livslinje.

– Ditt liv kan vara ett tunt streck eller tjockt som en tross. Du är alltid ansvarig för hur det ser ut och det leder till den existentiella frågan: Är mitt liv tjockt och rikt. Eller är det tunt och torftigt?

– Naturvägledning kan helt enkelt göra ditt liv lite rikare.

"Ditt liv kan vara ett tunt streck eller tjockt som en tross. Du är alltid ansvarig för hur det ser ut och det leder till den existentiella frågan: Är mitt liv tjockt och rikt. Eller är det tunt och torftigt?"

Centrum för naturvägledning
www.cnv.nu

Naturvägledning handlar om att förmedla kunskap och väcka känsla för natur. Den här boken är tänkt som inspirationskälla för dig som arbetar med eller är intresserad av naturvägledning som fenomen. Tio personer som är verksamma som naturvägledare eller befinner sig i naturvägledningens gränsland har intervjuats. Vem behöver naturvägledning och varför? Kan naturvägledning bidra till miljöengagemang? Vilka är de viktigaste möjligheterna och utmaningarna för framtiden?

Centrum för naturvägledning (CNV)

– kompetensresurs, utvecklingsnav och mötesplats för alla som förmedlar kunskap om och väcker känsla för naturen och kulturlandskapet.

